

*Г. У. Махнач, канд. тэхнічных навук,
дац. каф. інфармацыйных
тэхналогій у культуры БДУКМ;*

*С. А. Ганчарова, канд. тэхнічных навук,
дац. каф. інфармацыйных тэхналогій
у культуры БДУКМ*

ПРАБЛЕМЫ ЗАХАВАННЯ ФАЛЬКЛОРНАЙ СПАДЧЫНЫ І МЕНТАЛЬНЫЯ КАРТЫ

Навуковыя працы па зборы і даследаванні фальклорнай спадчыны адлюстроўваюць дзве супрацьлеглыя тэндэнцыі. Па-першае, неабходна перадаць і захаваць структурную і мастацкую цэласнасць фальклорнага твора (падання, абраду і г. д.), а па-другое, правесці гісторыка-навуковы і храналагічна-рэгіянальны аналіз, які прадугледжвае разбіццё твора на элементы з адпаведнымі навуковымі тлумачэннямі і каментарамі. Пры выкарыстанні традыцыйных лінейна-паслядоўных метадаў выкладання гэта прыводзіць да таго, што тэкст працы складаецца з пераменных фрагментаў доследнага твора і навуковых высноў і каментароў. Гэта значыць, навуковы ўзровень работы, з аднаго боку, як бы кансервуе ў сабе фрагменты фальклорнага твора, але з другога – абцяжарвае ўспрыманне яго мастацкай каштоўнасці і цэласнасці ў сілу размытасці гэтых фрагментаў па тэксце. Такія працы выконваюць функцыі збору і захавання фальклорных твораў, але ў форме, цяжка даступнай для масавага чытача. Таксама этнаграфічны матэрыял звычайна ўтрымлівае стос малюнкаў, фотаздымкаў і відэа, якія не магчыма звязаць адзін з адным сэнсоўна ў межах традыцыйнай папяровай тэхналогіі.

Мэта гэтага артыкулу – прапанаваць сучасныя графічна-тэкставыя сродкі – электронныя ментальныя карты – для апісання і даследавання канцэптаў традыцыйнай народнай культуры.

Асаблівасць фальклору – яго шматфункцыянальнасць, вяртыяўнасць і сінкрэтычнасць. Зараз асноўнай формай яго фіксацыі з’яўляецца тэкставая (з дадатковым аўдыявізуальным матэрыялам). Калі для прадстаўлення аднаго жанра фальклора гэтага звычайна амаль дастаткова, то пры падрабязнай фіксацыі складаных комплексаў (абрадаў, святаў і інш.), якія ўтрымліваюць у сабе ўзоры песеннага, харэаграфічнага, драматычнага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, узнікаюць цяжкасці.

За апошні час вельмі змяніліся тэхналогіі і носьбіты інфармацыі. Узнікла новая электронная прастора захавання, выкарыстання, пераўтварэння і перадачы дадзеных на іншых – электронных – носьбітах. Імклівае развіццё тэхналогій адкрыла новую эру, якая дае даследчыку сучасныя формы, сродкі і спосабы захавання і рэканструкцыі культурнай спадчыны.

У электроннай прасторы пачала шырока выкарыстоўвацца гіпертэкставая форма падачы матэрыялу, якая дазваляе эфектыўна арганізаваць скрутак, тлумачэнне і сувязі паміж фальклорнымі тэкстамі, спалучыць тэкставую інфармацыю з аўдыявізуальнай [1]. Аднак існуюць недахопы, якія змяняюць яе распаўсюджванне і ўжыванне навукоўцамі: рэдагаванне гіпертэкстаў патрабуе валодання мовай HTML, наяўнасці асяроддзя вэб-сервера пры цэнтралізаваным сховішчы і працы з CMS, існуюць абмежаванні на графічныя фарматы.

Зручнай альтэрнатывай, на нашу думку, у сістэматызацыі і прадстаўленні фальклорных ведаў з'яўляюцца электронныя ментальныя карты. Ментальныя карты падыходзяць як для прадстаўлення, так і ўпарадкавання фальклорнай інфармацыі. Яны спалучаюць структурныя і змястоўныя спосабы падачы інфармацыі, даюць магчымасць адлюстраваць варыятыўнасць прадметнай вобласці і выкарыстаць разнастайны медыякантэнт, лёгка канвертуюцца ў гіпертэкст.

У аснове метадыкі інтэлект-карт, прапанаванай Тоні Бьюэнам [2], ляжаць ўяўленні аб прынцыпах працы чалавечага мозгу: асацыятыўнае (нелінейнае) мысленне, візуалізацыя разумовых вобразаў і цэласнае ўспрыманне. У дачыненні да праблемы структурыравання, ментальныя карты дазваляюць візуалізаваць дэкампазіцыю складаных задач і аперацый. Структурыраванне ажыццяўляецца за кошт добра развітых сродкаў арганізацыі асацыятыўных сувязяў паміж кампанентамі ментальнай карты, што дае магчымасць ў адным дакуменце аддзяліць апэратыўную інфармацыю ад падрабязных тлумачэнняў і ўсталяваць складаныя іерархічныя сувязі. Іншымі словамі, фармальныя адносіны можна суправаджаць тэарэтычным апісальнымі тлумачэннямі, асобна ад агульных паняццяў, не загрувашчваючы іх.

Ментальныя карты разам з лінейным запісам дазваляюць выкарыстаць і радыяльны. Гэта дае магчымасць сфакусаваць увагу на галоўнай тэме, ад якой ідуць сувязі на падпарад-

коўныя (паняцці расчыняюцца ў кірунку ад агульнага да асобнага). Такім чынам, радыяльная форма дазваляе эфектыўна ўяўляць структуру складаных паняццяў, успрыманую як адзінае цэлае, і не мае недахопу іх лінейна-паслядоўнага выкладу. Ментальныя карты акумулююць усе віды інфармацыі: тэкставую, гукавую, лікавую, графічную і гіпертэкставую і дазваляюць у адным дакуменце ўсталяваць неабходныя сувязі і суадносіны паміж этнаграфічным матэрыялам рознай прыроды.

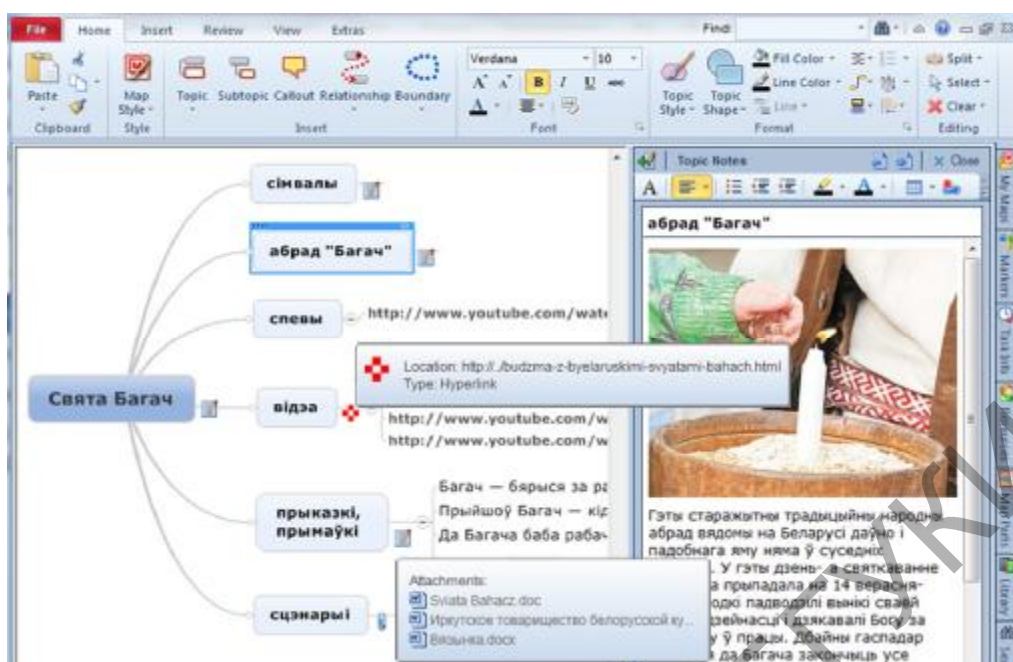
У сувязі з выкладзеным уяўляецца перспектыўным ужыванне электронных інтэлект-карт для навуковай апрацоўкі фальклорнага матэрыялу. Іх можна выкарыстоўваць для аналізу, абагульненняў, структурыравання і захоўвання навукагістарычных і мастацкіх складнікаў фальклорных твораў у рамках адзінай мадэлі, але на розных узроўнях, якія незалежна хаваюцца і праяўляюцца чытачом [3]. У выніку чытач атрымлівае магчымасць канцэнтраваць увагу на патрэбным матэрыяле.

Сродкі ментальных карт для працы з найбольш складанымі абрадавымі комплексамі можна прадставіць у выглядзе прасторавага графік на прыкладзе свята «Багач» (мал. 1).

На малюнку 1 адлюстраваны розныя ўзроўні паняццяў у адпаведнасці з часовай структурай дзеянняў, якія здзяйснююцца ў абрадзе. Такі падыход дазваляе не толькі эфектыўна ўпарадкаваць велізарны матэрыял, але і адлучыць фармальную структуру ад мастацкага апісання абраду і ад навуковых каментарыяў даследчыка. Таксама паказана структурыраванне, падпарадкаванне і спалучэнне розных відаў медыякантэнт у межах адной карты. Розныя піктаграмы побач са структурнымі элементамі – складнікамі свята – сведчаць аб відзе этнаграфічнага матэрыялу і з'яўляюцца кропкамі пераходу да яго прагляда. Прагляд ажыццяўляецца ў прасторы ментальнай карты і не патрабуе асобнага прыкладнога праграмнага забеспячэння.

Акрамя спецыялізаваных праграм для пабудовы ментальных карт (больш за 200), існуюць таксама адпаведныя онлайн сэрвісы ў інтэрнэце [4].

- Іх выкарыстанне ў даследчым і асветніцкім працэсе дазваляе:
- у поўнай меры задзейнічаць прасторавае мысленне;
 - выконваць дакладнае структурыраванне і атрымліваць цэласнае ўспрыманне прадметнай вобласці;
 - у адным файле захоўваць інфармацыю рознай прыроды, прымацоўваць файлы розных фарматаў, папкі і спасылкі;
 - зручна ствараць каталогі візуальных вобразаў.

Мал. 1. Прыклад ужывання ментальных карт для прадстаўлення абрада Багач. Спалучэнне розных відаў інфармацыі ў адной карце

Электронныя ментальныя карты лёгка асвойваюцца і ўспрымаюцца карыстальнікам, добра пераўтвараюцца ў гіпертэкставы фармат, не патрабавальныя да рэсурсаў камп'ютара. Да недахопаў згаданай формы можна аднесці адсутнасць універсальнага фармату ментальных картаў, але рух у дадзеным напрамку існуе.

Напрыканцы варта адзначыць, што пакуль магчымасці ўжывання электронных ментальных карт абмяжоўваюцца наяўнасцю камп'ютарнай тэхнікі. Успрыманне раздрукаваных карт не дае такога эфекту, як іх электронны варыянт.

1. Народныя казкі для дзетак // Праект «Народныя казкі для дзетак» – ініцыятыва ЮНІСЕФ у Беларусі [Электронны ресурс]. – Режим доступа: <http://kazki.unicef.by/>. – Дата доступа: 22.12.2013.

2. Бьюзен, Т. Супермышление / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен ; пер. с англ. – Минск : «Попурри», 2008. – 304 с.

3. Махнач, Г. Выкарыстанне ментальных карт для навуковай апрацоўкі фальклорнага матэрыялу / Г. Махнач, С. Ганчарова // Аўтэнтычны фальклор : праблемы захавання, вывучэння, успрымання : зборнік навуковых прац удзельнікаў VII Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 26–28 красавіка 2013 г.) / БДУКМ ; рэдкал.: Языковіч В. Р. (адк.рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУКМ, 2013. – 272 с. – С. 41–44.

4. Каладжян, Армен. Составляем ментальные карты в интернете // Маркетинг по другую сторону экрана [Электронный ресурс]. – 2008. – Режим доступа: <http://btsmarketing.com/2008/08/31/mind-maps-soft>. – Дата доступа: 19.12.2013.